

Spis treści

Tytułem wstępu	11
I. Założenia teoretyczne i zasady opisu	13
1. Źródła, próba materiałowa, gatunki tekstowe	13
2. Pięćdziesięciolecie 1885–1935 w dziejach języka polskiego	22
3. „Narrator osobny” – cechy języka autora w pismach Józefa Piłsudskiego	26
4. Postępowanie analityczne	29
II. Duże formy narracyjne pism Józefa Piłsudskiego	33
1. <i>Walka rewolucyjna w zaborze rosyjskim. Fakty i wrażenia z ostatnich lat dziesięciu</i> – 1903 r.	33
2. <i>Zadania praktyczne rewolucji w zaborze rosyjskim</i> – 1909 r.	48
3. <i>22 stycznia 1863</i> – 1914 r.	55
4. <i>Moje pierwsze boje</i> – 1917 r.	68
5. <i>Rok 1920</i> – 1924 r.	81
6. Autorski idiolekt pisarski Józefa Piłsudskiego	98
III. Gramatyczna i retoryczno-stylistyczna warstwa tekstu pism Józefa Piłsudskiego	107
1. Grafo-fonetyka	108
2. Fleksja	110
3. Składnia	117
4. Słowotwórstwo	124
5. Retoryka i stylistyka	127
6. Hierarchia i funkcje składników warstwy gramatycznej i retoryczno-stylistycznej tekstu pism Józefa Piłsudskiego	137
7. Autorski idiolekt pisarski Józefa Piłsudskiego	139

IV. Leksykalna warstwa tekstu pism Józefa Piłsudskiego	145
1. Główne kręgi tematyczne słownictwa	145
2. Frazeologizmy, skupienia terminologiczne, połączenia wyrazowe ...	160
3. Nazwy własne	169
4. Słownictwo kolokwialne	179
5. Słownictwo erudycyjne	184
6. Regionalizmy	189
7. Idiolektyzmy	190
8. Wulgaryzmy	199
9. Zapożyczenia leksykalne	202
10. Hierarchia i funkcje składników warstwy leksykalnej tekstu pism Józefa Piłsudskiego	203
11. Autorski idiolekt pisarski Józefa Piłsudskiego	206
V. Słownik pism Józefa Piłsudskiego	211
1. Zasady układu materiału	211
2. Słownik	212
3. Komentarz leksykograficzny	246
VI. Zakończenie i wnioski końcowe	249
VII. Posłowie	257
VIII. Bibliografia	259
IX. Streszczenie – Summary	263
X. Wykaz skrótów i oznaczeń	267

Tytułem wstępu

Geneza niniejszej monografii znajduje swe źródła w naszej historii, a ściślej rzecz ujmując, w wydarzeniach z drugiej połowy XIX w., o których Andrzej Garlicki pisał, co następuje:

5 grudnia 1867 r. w Zułowie, w powiecie święciańskim, urodziło się Józefowi Wincentemu Piotrowi Piłsudskiemu i żonie jego Marii z Billewiczów czwarte dziecko, a drugi z kolei syn. W dziesięć dni później niemowlę ochrzczone zostało imionami Józef Klemens.

Początki rodu Piłsudskich sięgają wieku XV, gdy starosta upicki Bartłomiej Stanisławowicz Giniejtowicz nazwał się Piłsudskim od posiadłości swej Piłsudy. Dzieje wcześniejsze Giniejtowiczów rysują się niezbyt jasno i trudno oddzielić legendę od rzeczywistości. W każdym razie był to ród o metryce dawnej, na Litwie rozgałęziony i – choć nie przesadnie – zamożny. (...)

Maria Billewiczówna wniosła w posagu 12 tys. hektarów i kilkaset tys. rubli, co stanowiło wcale pokaźną fortunę. (...) Młode małżeństwo niemal zaraz po ślubie musiało opuścić Żmudź i zamieszkać w odległym o 60 kilometrów od Wilna Zułowie. Przyczyną było zaangażowanie się w walkę powstańczą Józefa Piłsudskiego, komisarza na powiat kowieński z ramienia Wydziału Zarządzającego Prowincjami Litwy. (...)

Zułów stał się dla małego Ziuka synonimem zamożności, spokoju i radości. Tym boleśniejsza więc musiała być utrata tego wszystkiego [w wyniku bankructwa ojca – S.D.] po przeniesieniu się do Wilna. W Wilnie rozpoczął Piłsudski naukę w gimnazjum rządowym i przeżył wówczas drugi po opuszczeniu Zułowa szok.

Ideał wychowawczy domu i ideał wychowawczy szkoły rosyjskiej były diametralnie różne. Dom wychowywał w duchu tradycji polskiej, w duchu patriotyzmu. (...) Nie mniej wyraźne, acz diametralnie odmienne, cele wychowawcze przyświecały szkole rosyjskiej. Zderzenie idei wpojonych w domu i programu wychowawczego szkoły carskiej musiało doprowadzić do konfliktu [Garlicki 1990, 7–10].

Ów konflikt, charakterystyczny dla całego pokolenia, które wchodziło w życie po tragicznym upadku powstania styczniowego 1863 r. (kolejnego zrywu niepodległościowego epoki powstań narodowych), zdeterminował dal-

sze losy Józefa Piłsudskiego, określił drogi jego działalności konspiracyjnej, rewolucyjnej, niepodległościowej i państwowotwórczej w całym jego życiu. Pośrednio ów konflikt zdecydował o tym, że Józef Piłsudski stał się jedną z najwybitniejszych postaci polskich dziejów narodowych przełomu XIX i XX w., osobowością, która odegrała jedną z najważniejszych ról w procesie odzyskania przez państwo polskie niepodległości po ponad 120 latach zaborów.

Niezależnie od ocen historycznych i ocen historyków (te bowiem bywają różne, zmienne i podlegają ewolucji) ta rola Józefa Piłsudskiego nie podlega dyskusji, co z kolei – taki jest bowiem los postaci wybitnych – daje podstawy monograficznych opisów jego biografii. Takich opracowań z zakresu historii, politologii, żurnalistyki, diarystyki jest sporo i w kontraście z tą sytuacją pozostaje prawie całkowity brak lingwistycznych opisów jego tekstów i języka. I to jest główny powód zapoczątkowania prac nad monografią poświęconą temu zagadnieniu.

Pomysł ten przyszedł mi do głowy kilka lat temu, w 2017 r., kiedy otrzymałem w prezencie od syna 10-tomową edycję *Pism zbiorowych...* Józefa Piłsudskiego. Z pomysłami bywa jednak tak, że nie zawsze są od razu realizowane, a niektóre nigdy nie zostają zrealizowane. W tym wypadku do tego zamierzenia powróciłem po lekturze tekstów *Pism...* i po dwóch latach, co zaowocowało kilkoma publikacjami w 2020 r. Pozytywny odbiór tych artykułów przyczynił się do sprecyzowania zadania badawczego i rozpoczęcia systematycznej ekscerpcji materiału językowego. W miarę postępu tych prac początkowy zamiar opisu języka osobniczego (idiolektu) Józefa Piłsudskiego ewoluował w kierunku opisu jego języka jako egzemplifikacji kształtu języka epoki, w której żył i tworzył. Szerzej jest o tym mowa w rozdziale I monografii. Jest więc to próba opisu języka indywidualnego jako pewnego wzorca mowy, wzorca mowy przedstawiciela pewnej klasy społecznej i formacji intelektualnej, wzorca mowy „człowieka myślącego”. Pozostaje mieć nadzieję, że to opracowanie poszerzy naszą wiedzę o rozwoju języka polskiego w nieodległych czasowo, ale przecież już historycznych, etapach jego dziejów.

Stanisław Dubisz

Warszawa, czerwiec 2022 r.